

Predvsem za province ob Renu velja, da gre pogosto za kontinuiteto naselbine znotraj taborskih zidov, pri čemer so novi nosilci upravnih struktur Germani, še kar nekaj časa pa so v nekaterih primerih v epigrafskih virih prepoznavni tudi Romani. Pogosto se kontinuiteta vzpostavi predvsem ob cerkvenih stavbah, kjer v nekaterih primerih pozneje zraste tudi srednjeveška naselbina. V obdonavskih provincah je zgodba večinoma drugačna, kontinuiteta delovanja utrdb je prekinjena, tamkajšnji barbari niso prevzemali rimskih upravnih struktur, čvrsta organizacija prostora pa se je ponovno vzpostavila pravzaprav šele z naselitvijo in pokristjanjenjem Madžarov.

Srednje Podonavje že nekaj časa predstavlja pravi laboratorij za preigravanje scenarijev stikov in odnosov med rimskim prebivalstvom in barbarskimi naseljenci od konca 4. stoletja dalje. Osvežene interpretacije pripadnosti proučevanega arheološkega gradiva določenim nosilcem in raziskave produkcijskih centrov nekaterih vrst gradiva (npr. glajene keramike), ki jim je bil včasih pripisan strogo nerimski značaj, ter priznavanje kontinuirane prisotnosti staroselcev in njihove vloge, obetajo nove uvide v akulturacijske procese panonskega zgodnjega srednjega veka.

Glavna zaključna misel se zdi, da bodo potrebne podrobne študije, ki bodo šele skupaj lahko sestavile barvit mozaik pozne antike in zgodnjega srednjega veka. Predvsem pri Pohlovem pregledu teorij o katastrofi, kontinuiteti ali transformaciji, je očitno, da se jim obravnava obdobje ne glede na nedvomen pomen širokih sintez še vedno izmika in razočara, če modele razlag poskušamo prehitro posplošiti. Zbornik pred nami je gotovo en od korakov na pravi poti, sicer osredotočen predvsem na Porenje, vendar z nastavki tudi za obdonavske province, kjer vsekakor kaže nadaljevati.

Tina MILAVEC

Andreas Kakoschke: *Die Personennamen in der römischen Provinz Noricum*. Alpha-Omega, Reihe A, 262. Olms-Weidmann, Hildesheim, Zürich, New York 2012. ISBN 978-3-487-14875-5. 775 str., 2 zemljevida.

Knjiga z naslovom Osebna imena rimske province Norik je impozantno delo in zadnja monografija s področja imenoslovja, ki jo je avtor posvetil osebnim imenom v provincah zahodnega dela rimskega imperija. Doslej je izdal že sezname osebnih imen in spremljajoče komentarje za provinci Zgornjo in Spodnjo Germanijo (2006–2008), dalje za Recijo (2009), Galijo Belgiko (2010) in Britanijo (2011), pred nami pa je komentiran seznam osebnih imen province Norik, nekdanjega (verjetno pretežno keltskega) Noriškega kraljestva, ki je z rimsko državo od začetkov medsebojnih stikov v 2. stoletju pr. Kr. gojilo prijateljske odnose. Kot vse kaže, je bilo ok. leta 15 bolj ali manj mirno priključeno imperiju, pod Klavdijem pa je postalo ena od številnih rimskih provinc. Potek mej nove province v podrobnosti ni znan, verjetno se je skozi čas tudi spreminjal, avtor se je odločil za meje, ki jih je določil Theodor Mommsen v Korpusu latinskih napisov (*Corpus inscriptionum Latinarum*). To delo predstavlja hkrati tudi glavni vir gradiva za študij rimskodobnih imen v Noriku,

drugi pomemben korpus rimskih napisov iz province pa so trije zvezki ILLPRON (*Inscriptionum lapidarium Latinarum provinciae Norici Indices*; compos. M. Hainzmann, P. Schubert, Fasc. I, 1986; II–III, 1987), ki prinašajo načeloma indekse noriških rimskih napisov, dejansko pa v nekoliko drugačni obliki vsebujejo tudi besedila napisov s kamnitih spomenikov province.

Knjiga Andreasa Kakoschke je sestavljena predvsem iz dvodelnega seznama imen vseh oseb, ki so bile v rimskem obdobju dokumentirane v Noriku. Provinca Norik je obsegala večji del današnje Avstrije, južno Bavarsko, del Slovenije s težiščem v Celju (antični Celeji) in celejskem mestnem območju ter manjši del Italije. Avtor se je odločil, da bo v svojo raziskavo vključil ne le osebe, ki so krajši ali daljši čas živele v provinci, temveč tudi osebe, ki so bile v kakršnikoli vlogi kdajkoli dokumentirane v provinci, torej poleg domačinov in prebivalcev province, znanih predvsem z nagrobnikov in deloma s posvetilnih oltarjev, tudi priseljence, trgovce in koloniste, ki so se v Norik naselili pozneje. V katalog so vključene tudi osebe, ki so bile v provinci le (zelo) kratek čas, kot npr. senatorji ali predstavniki viteškega stanu, ki so v Noriku službovali le eno ali nekaj let, npr. kot višji državni uradniki, upravitelji ali vojaški poveljniki različnih činov. V seznamu najdemo tudi imena konzulov, ki so na diplomah ali drugih spomenikih navedeni kot eponimni visoki državni predstavniki, katerih imena so obeleževala tekoče leto. Osebe senatorskega stanu se v seznamih od drugih oseb ločijo tako, da so njihova imena zapisana z velikimi tiskanimi črkami.

Zbiranje gradiva so avtorju močno olajšale elektronske epigrafske baze, ki so v prosti uporabi na medmrežju (to so predvsem *Epigraphische Datenbank Heidelberg*, ki vsebuje pretežno napise iz zahodnega dela imperija, epigrafska baza Clauss-Slaby iz Frankfurta, v kateri je zbrano največje število napisov, čeprav nima vedno preverjenih podatkov, in *Ubi erat lupa* z Dunaja, ki se je pred par leti preselila v Salzburg). Katalog osebnih imen in avtorjev komentar k večini teh imen predstavljata važno nadgradnjo k seznamu noriških imen v leksikonu osebnih imen severne Italije in zahodnih provinc imperija (B. Lórinč, *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum*, Vol. I: *Aba – Bysanus*, 2005²; Vol. II: *Cabalicius – Ixus*, 1999; Vol. III: *Labareus – Pythea*, 2000; Vol. IV: *Labareus – Pythea*, 2002). *Onomasticon* pa še vedno predstavlja pomembno delo za prvo orientacijo o razprostranjenosti posameznih gentilnih imen in "priimkov" (*cognomina*) in za vsa tista imena, ki (še) niso vključena v avtorjeve knjige.

Pri navajanju oseb, ki so bile kakorkoli povezane z Norikom, avtor ni postavil nobenih omejitev, pač pa se je kronološko omejil na prva tri stoletja krščanske ere, čas torej, iz katerega izvira tudi daleč največ gradiva. Večino tega gradiva predstavljajo kamniti spomeniki vseh vrst, poleg nagrobnikov, ki so najštevilčnejši, še oltarji raznim božanstvom in drugi posvetilni napisi, razni počastitveni in gradbeni ter vladarski napisi, miljniki in mejniki. Poleg napisov na kamnitih spomenikih so za študij oseb pomembni še napisi na manjših predmetih vsakdanje rabe in žigi na tovarniško izdelanih predmetih, predvsem na posodju in opekah ter drugih keramičnih izdelkih. Pri preučevanju imen postajajo vse bolj pomembni tudi predmeti iz kovine z vrezanimi besedili in imeni, kot npr. vojaške diplome.

Med obravnavana imena je avtor vključil tudi imena noriških vladarjev, ki se pojavijo na keltskih novcih, kot npr. ime *Tinco*, ki se sicer omenja tudi na nagrobnem napisu kot ime moža Banane, hčerke Venimara; Banana je v tej obliki izpričana le v tem napisu, sicer pa gre za razmeroma pogosto žensko ime v Noriku, *Banona*.

V katalogu so v dveh krajših razdelkih posebej navedena tudi vsa fragmentarno ohranjena imena, tako gentilna kot *cognomina*.

Knjiga je razdeljena na nekaj poglavij, ki so zaradi narave gradiva zelo neenakomerno dolga. Predgovoru sledi kratko uvodno poglavje, ki je prevedeno tudi v slovenščino, saj nezanemarljivo število osebnih imen izvira iz Celja in slovenske Štajerske; prevedla ga je Julijana Visočnik. Sledita krajši seznam kritic in nekoliko daljši seznam uporabljene literature. To ni vsa literatura, ki jo je Kakoschke uporabil v komentarjih k imenom, temveč le najbolj pogosto citirana dela. Preostala manj pogosto uporabljena dela so v komentarjih navedena s polnim citatom. Vsi naštetih razdelki se nahajajo na 36 straneh, ostalih 700 in več strani pa obsega katalog osebnih imen. Na koncu knjige sta dva zemljevida (str. 774–775), zemljevid zahodnega in vzhodnega Norika, ki je vzeta iz monografije o Noriku Géze Alföldyja; ta je namreč še vedno temeljno delo za zgodovino Norika v rimski dobi in pozni antiki.

Kakoschkejeva knjiga noriških osebnih imen lahko služi kot priročnik za imena v širšem kontekstu, ne le za noriška, saj so mnoga dokumentirana tudi v Italiji in drugih provincah, predvsem v zahodnem delu imperija. Kaj ponuja uporabniku, je natančno razloženo v uvodu, v katerem je pojasnjena tudi njena zgradba.

Katalog je razdeljen na obsežen prvi del, ki obsega vsa gentilna (družinska) imena, prepoznavna po tem, da se večinoma, a ne vedno, končujejo na *-ius* (str. 37–226). Še obsežnejši del prinaša vsa enojna osebna imena in *cognomina* oz. "priimke", imena skratka, ki v rimski dvo- ali trodelni imenski formuli niso bila prva imena (*praenomina*) in ne gentilna imena. "Prvih imen" je bilo v rimskem poimenovanju le omejeno število (ok. dvajset), a še mnogo manj jih je bilo običajno v uporabi, ne več kot kakih deset, med njimi so bila najpogostejša npr. *Gaius*, *Marcus*, *Sextus*, *Lucius*, *Titus*, *Aulus*; vsa "prva" imena so bila (skoraj) vedno okrajšana. Njihova uporaba je sčasoma zbledela, sočasno z zatonom uporabe teh imen pa beležimo naraščajočo pomembnost "priimkov" (*cognomina*). Tro- ali dvodelna imenska formula je bila značilna za rimske državljane (v dvodelni se ne pojavi več "prvo" ime), veliko prebivalcev Norika pa ni imelo rimskega državljanstva. Te osebe so bile t. i. "peregrinega statusa" in so nosile le eno osebno ime, kar bi še najbolj ustrezalo "priimku" (*cognomen*) rimskega državljanja. Zanimivo je, da z zatonom antike to ime prevlada in se začne tudi gentilno ime vse manj uporabljati. V pozni antiki večina oseb nosi le eno ime, ki je bilo v rimskem imperiju v prvih treh stoletjih krščanske ere značilno predvsem za osebe brez rimskega državljanstva.

Avtor je zelo natančen: ko npr. v komentarju označi določeno ime za "domače" ("einheimisch") – in teh je mnogo –, vedno znova skozi vso knjigo v oklepaju ponovi definicijo te oznake: "aus Noricum bzw. dem benachbarten Raum", čeprav se zdi, da bi oznaka "domače" povsem zadostovala. Zanimivo je, da je že prvo ime v katalogu (v razdelku "*co-*

gnomina") z območja Celja, *Abascantus*, posvetitelj oltarja bogu Voglajne Akvonu z Rifnika pri Šentjurju. Kakoschke ime pospremi s poučnim komentarjem, v katerem kot paralelo za ime navede tudi dedikanta na posvetilu Očetu Liberu iz Šentožbolta, pri čemer pa ne omeni, da gre za območje znamenitega trojanskega prelaza, ki je bil v antiki znan kot Atrans. S tem ni sicer nič narobe, čeprav bi bil podatek dobrodošla dopolnitev, pač pa je moteče, da ponekod namesto Rogatec zapiše "Rohitsch" (str. 288) ali pa "Marburg" namesto Maribor (npr. str. 387); Lasko namesto Laško (str. 629) je le manjši spodrsrlaj. Da se včasih namesto slovenskih imen pojavljajo nemška, je razumljivo, ker je Kakoschke podatke dobil v starejši nemški literaturi in se tovrstnih napak ni niti zavedal ter zato očitno ni pomislil, da bi dal rokopis v pregled dr. Visočnikovi. Bolj nerazumljivo pa je npr., da vse članke iz Situle 40, 2002, posvečene noriškim avtonomnim mestom, citira kot Šašel Kos/Scherrer, torej po urednikih monografije in ne po avtorjih člankov, kar je seveda nedopustno.

Navedenih nekaj pomanjkljivosti pomeni predvsem to, da ni nič, kar izide, posebej če gre za večje in pomembnejše delo, povsem brez napak. Nesporno je Kakoschkejeva knjiga temeljna za študij rimskodobnih imen in ni le nenadomestljiva, kadar raziskujemo imena iz Norika, temveč je zelo koristna tudi kot komentar za marsikatero ime, na katero naletimo v drugih delih imperija, pa se pojavi tudi v tej knjigi. Knjiga je neobhoden priročnik za študij rimskodobne onomastike in ne bi smela manjkati v nobeni večji knjižnici s težiščem na antiki.

Marjeta ŠAŠEL KOS

Astrid Röpke: *Der Wandel von der Natur- zur Kulturlandschaft im Hochtal von St. Antönien (Schweiz). Ein Methodenverbund aus Palynologie, Bodenkunde und Dendroökologie.* Frankfurter Archäologische Schriften 15, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 2011. ISBN 978-3-7749-3659-1. 170 str., trda vezava, priložen CD-ROM.

V klimatsko občutljivih območjih, kot so severne Alpe, imajo spremembe klime in izraba tal zelo močan vpliv na pokrajino in življenje ljudi. V knjigi so predstavljeni rezultati multidisciplinarnih paleoekoloških raziskav v visokogorski dolini St. Antönien (Švica, 1400–1300 n. m. v.), s pomočjo katerih avtorica rekonstruira uporabo pokrajine v zadnjih 3500 letih, od bronaste dobe do srednjega veka.

Knjiga je razdeljena v dva dela. V prvem, uvodnem delu, so na kratko prikazani cilji raziskave in poljudno predstavljene osnovne raziskovalne metode, nato pa sledi oris geografskih, geoloških, geomorfoloških in pedoloških značilnosti regije, današnje klime in vegetacije ter arheoloških najdišč in zgodovinskih virov.

V drugem delu knjige so predstavljeni rezultati palinoloških, pedoloških in dendrokronoloških raziskav. Pelodni diagrami s treh paleoekoloških najdišč (Capelgin, 1680 m; Gross Ried, 1720 m, in Schal, 1850 m) in pedoloških profilov prikazujejo zgodovino razvoja vegetacije pod današnjo gozdno mejo in nad njo. Prvi človekov vpliv se je pojavil v pozni bronasti dobi (pribl. 1300–1000 pr. n. št.), v času tople in suhe klime, ko je bil skrčen smrekov gozd, razši-